

Anna Matuszczak¹

Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej
Uniwersytet Ekonomiczny
Poznań

Alokacja czynników wytwórczych a wyniki działalności rolniczej w regionach rolnych UE-25. Ocena taksonomiczna

The allocation of production factors and the results of agricultural activity in the agricultural regions of the EU-25. Taxonomic evaluation

Synopsis. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zróżnicowania zasobów czynników produkcji zaangażowanych w produkcję rolną oraz relacji zachodzących między nimi, a także efektywności ich wykorzystania w regionach Unii Europejskiej (UE-25). Analizie poddano przeciętne gospodarstwo rolne w 122 regionach, badając nakłady ziemi, pracy, wielkość i strukturę produkcji, koszty, strumienie dopłat i w końcu jego sytuację dochodową. Celem badania było porównanie alokacji i efektywności wspomnianych czynników produkcji w rolnictwie regionów UE. Autorka stawia pytanie, na ile regiony europejskie różnią się względem wykorzystania tychże czynników oraz czy można znaleźć podobieństwa przestrzenne. Doszukuje się także przyczyn owego zróżnicowania uwzględniając różnorakie czynniki.

Słowa kluczowe: regiony UE, FADN, czynniki produkcji, typologia.

Abstract. The purpose of the article was comparing diverse resources of production factors in farming and displaying relations between them, as well as the effectiveness of their exploitation in agricultural regions of the European Union (EU-25). An average arable farm was analyzed in 122 regions, inspecting the inputs of land and labour, the size and structure of production, costs, subsidies flows, and in the end the income situation. The allocation and effectiveness of production factors in agricultural EU regions were compared. The author is putting up questions, to what extent the European regions differ with respect to the use of these factors as well as whether it is possible to find among them some spatial resemblances. She found also causes of their diversity taking different factors into account.

Key words: regions, EU, FADN, production factors, typology

Wprowadzenie

Odkąd traktaty rzymskie ustanowiły współczesną nam dziś Unię Europejską, już sześciokrotnie miało miejsce jej poszerzenie. Z jednej strony kraje wstępujące do ugrupowania przejmują ujednolicony dorobek prawny Wspólnoty (*acquis communautaire*), podlegają wspólnotowym politykom w różnych obszarach, z drugiej jednak strony, siłą rzeczy, szeroko pojęta różnorodność Unii Europejskiej wzrasta. Autorka postanowiła przyjrzeć się Europie (UE-25) z perspektywy przeciętnego gospodarstwa rolnego umiejscowionego w sklasyfikowanych regionach rolnych. Taki ogólny przegląd pozwoli na

---

¹ Dr, e-mail: anna.matuszczak@ue.poznan.pl.

wyodrębnienie regionów skrajnych i bardzo podobnych do siebie pod względem gospodarowania czynnikami produkcji zaangażowanymi w produkcję rolną oraz pod względem jego efektów, głównie dochodowych. W dalszych badaniach może to służyć wnioskowaniu na temat skuteczności wspólnej polityki rolnej w ujęciu regionalnym. Autorka ma świadomość rozległości badań związanych z typologią regionów, regionalizacją, zarówno na szczeblu krajowym jak i europejskim, bań prowadzonych w ramach różnorodnych projektów badawczych, których przegląd² pozwolił sformułować autorski pogląd w kwestii podobieństw regionów rolnych w UE. Niemniej próba odpowiedzi na pytanie o związek alokacji czynników wytwórczych z wynikami prowadzonej działalności rolniczej, oparta o oryginalne badania empiryczne, wydaje się być interesująca.

Uwagi metodyczne

Analiza zróżnicowania regionów UE względem alokacji poszczególnych czynników wytwórczych i efektywności dochodowej daje podstawę do agregacji mierników i wskaźników związanych z tymi czynnikami i pogrupowania regionów najbardziej podobnych do siebie pod względem zaangażowania i dochodowości zasobów produkcyjnych ogółem. Do badania przyjęto 122 regiony taksonomiczne, których delimitacja wynika z Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych, czyli FADN³. Rozpatrując założenia analizy skupień [Stanisz 2007] uznano, że reprezentatywność próby jest spełniona, gdyż analiza bazuje na reprezentatywnej próbie gospodarstw rolnych dobranych na potrzeby systemu rachunkowości rolnej. Spełnienie drugiego założenia wymagało wyeliminowania współliniowości zmiennych niezależnych, gdyż gdyby miało miejsce silne skorelowanie tychże zmiennych, wówczas mógłby się utworzyć nieraczejwisty układ skupień. Dlatego też do analizy wybrano jedynie stosunkowo nisko skorelowane ze sobą zmienne opisujące zaangażowanie czynnika ziemi⁴, pracy i kapitału oraz ich efektywność. To dało podstawę wyróżnienia poszczególnych klas skupień. Kolejno omówiono przeciętne gospodarstwo rolne w wyodrębnionych grupach regionów, uwzględniając także inne charakteryzujące je cechy, które nie zostały uwzględnione w przeprowadzonej analizie aglomeracyjnej, a są pomocne w tym, by lepiej opisać zaistniałe skupienia.

---

² Niestety, ze względu na ograniczenia objętości artykułu nie sposób dokonać omówienia teoretycznego związanego z determinantami regionalizacji czy typologią regionów. W artykule został zamieszczony jedynie wycinek prowadzonych badań. Niemniej autorka korzysta z wielu opracowań zagranicznych i krajowych. Bodaj najbardziej interesujące są opracowania Zakładu Przestrzennego Zagospodarowania i Badań Regionalnych IGiPZ PAN oraz projekty ramowe, jak chociażby projekt TERESA, niemniej dotyczą one nieco innego ujęcia tematu (regionu, a nie przeciętnego gospodarstwa rolnego w danym regionie), a jednocześnie bazują ściśle na danych statystycznych Eurostatu dotyczących odmiennej taksonomii regionów, mianowicie NUTS (1,2). W ramach badań krajowych należy podkreślić publikacje Chmielińskiego [2006], Chojnickiego [1999], Zegara [2003], Hellera [1999; 2000; 2006], Krasowicza i Kusia [2006], Gorzelaka [1999], Harasima [2006], Mrocza [1999], Błażka [2000], Igrasa [2006] i Kopińskiego [2006].

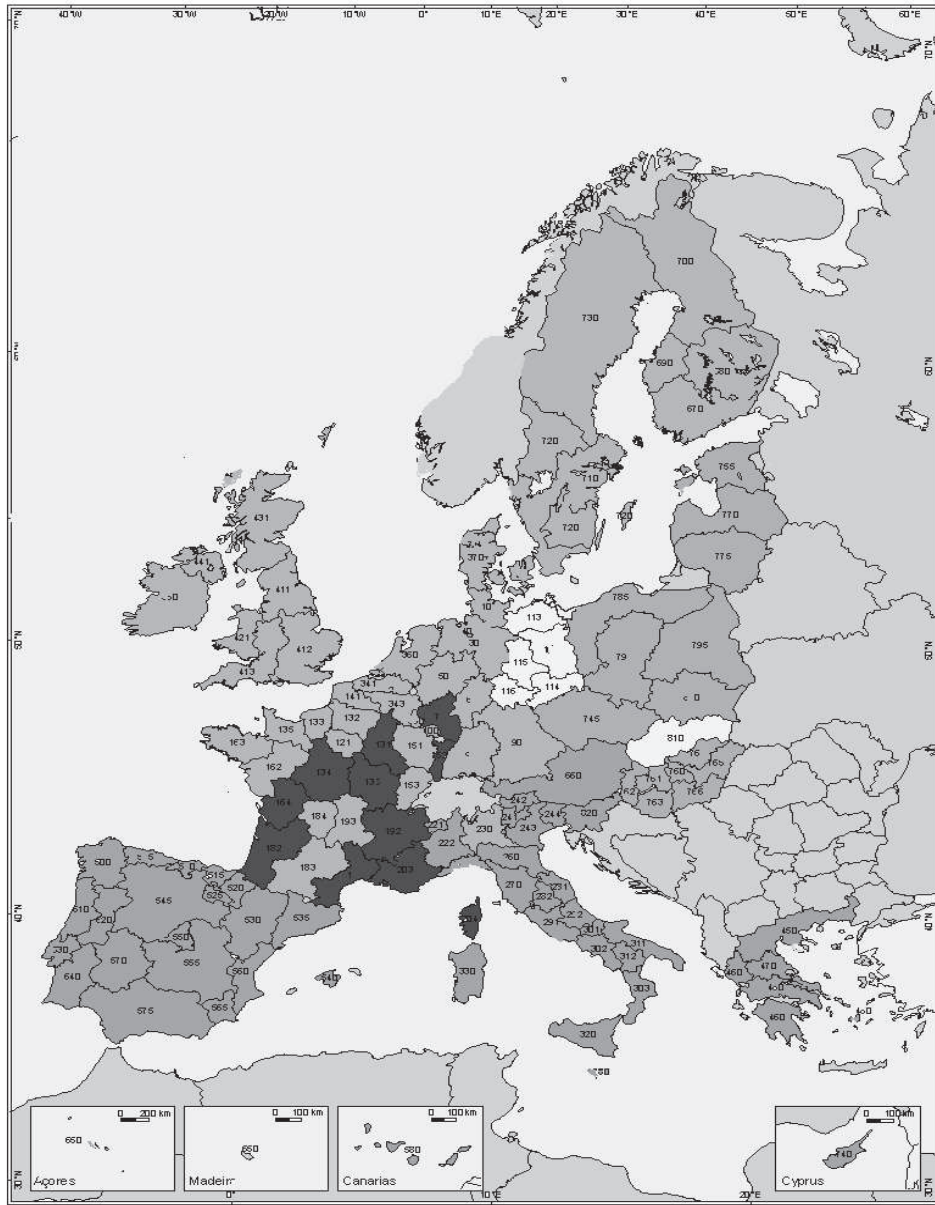
³ Wykorzystano dane z bazy z 2007 r. (czyli średnią z lat 2006, 2007, 2008).

⁴ Przykładowo w ramach analizy alokacji i efektywności czynnika ziemi wzięto pod uwagę w analizie skupień: wielkość ekonomiczną gospodarstwa (SE005), powierzchnię użytkowanych UR w ha (SE025), ugory rolnicze w ha (SE072), ziemię odłogowaną w ha (SE073), lasy w ha (SE075), wartość dodana netto (WDN)/ESU (415/SE005). Analogicznie postąpiono z innymi czynnikami.

Skupienia gospodarstw rolnych w regionach UE

Badane obiekty, zgodnie z metodą Warda (według odległości euklidesowej między obiektami) zostały ułożone hierarchicznie i podzielone na pięć klas (rys.1). W pierwszej z nich znalazły się gospodarstwa z regionów belgijskich, brytyjskich, fińskich, szwedzkich, część regionów niemieckich i francuskich, z Danii i Holandii. Cechuje je stosunkowo wysoka siła ekonomiczna oraz duża powierzchnia użytkowanych i dodzierżawionych UR. Jednakże zarówno dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jak i WDN (w przeliczeniu na 1 ha i na 1 ESU) pozostają na poziomie istotnie niższym aniżeli przeciętnie w UE. Prawdopodobnie wynika to z wyższych niż przeciętnie kosztów amortyzacji i zużycia pośredniego, to zaś może być skutkiem przypuszczalnie kapitałochłonnej produkcji w tych gospodarstwach. Udział kosztów czynników zewnętrznych w kosztach ogółem nie odbiega od średniego, mimo relatywnie niskiego zaangażowania najmniejszej siły roboczej. Jednocześnie nakłady pracy własnej są największe w tej klasie gospodarstw, mimo że ogółem kształtują się nieznacznie poniżej przeciętnej. Najwyższą natomiast notuje się wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną (SE425), dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną z rodziny (SE430) oraz produktywność czynnika pracy (SE 131)/SE 010). To co wyróżnia te gospodarstwa, to struktura produkcyjna. Na produkcję roślinną przypada jedynie $\frac{1}{3}$, zaś na produkcję zwierzęcą blisko 60%. W produkcji roślinnej dominują zboża (38%), warzywa i kwiaty (20%) oraz ziemniaki (11%), w zwierzęcej zaś mleko krowie (47%), wołowina i cielęcina (24%) oraz wieprzowina (17%). Dopłaty do działalności operacyjnej w tej klasie gospodarstw są wyższe aniżeli generowany dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego o 28%. Jednocześnie notuje się tu najwyższą wartość zaangażowanych aktywów ogółem oraz inwestycji netto na 1 pełnozatrudnionego, a także inwestycji netto na 1 ha UR.

W grupie drugiej znalazły się gospodarstwa z pozostałych regionów francuskich, wyspecjalizowane przede wszystkim w uprawach winnic i produkcji wina. To co je odróżnia od klasy pierwszej, to przede wszystkim wyraźnie mniejsza siła ekonomiczna, powierzchnia użytkowanych UR, najniższy odsetek ugorów oraz lasów. Podobnie jak w klasie pierwszej, mimo że nieznacznie wyższe, pozostają i tak na poziomie niższym aniżeli przeciętnie w UE dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jak i WDN (w przeliczeniu na 1 ha i 1 ESU). Przeliczenie zaś WDN oraz dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną daje rezultat wyższy niż przeciętnie w UE. Zupełnie odmienna od przeciętnej jest tu struktura produkcyjna. Najwięcej, bo blisko $\frac{3}{4}$ stanowi produkcja roślinna, wśród której w połowie dominuje wspomniana uprawa winnic, $\frac{1}{5}$ to produkcja zbóż, zaś $\frac{1}{9}$ warzyw i kwiatów. Produkcja zwierzęca to w 63% produkcja mleka krowiego oraz produkcja wołowiny i cielęciny, a także mleka owczego i koziego oraz hodowla owiec i kóz (w sumie 18%). Względnie wysoko w tej klasie gospodarstw kształtuje się udział kosztu czynników zewnętrznych oraz kosztów ogólnogospodarczych w kosztach ogółem. Zaangażowanie aktywów ogółem (w przeliczeniu na jednostkę odniesienia) pozostaje średnio blisko dwukrotnie niższe niż przeciętnie, zaś poziom inwestycji netto (w tymże przeliczeniu) pozostaje ujemny, co może świadczyć o problemach związanych z reprodukcją rozszerzoną.

Rys. 1. Skupienia (podobieństwa) gospodarstw rolnych ze względu na czynniki produkcji ogółem w regionach UE, klasa 1–pomarańczowy; klasa 2–bordowy, klasa 3–niebieski; klasa 4–żółty; klasa 5–zielony;

Fig. 1. Clusters of agricultural farms with regard to production factors in regions the EU

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Tabela 1. Średnie wielkości miar i wskaźników w poszczególnych klasach Warda charakteryzujących zaangażowanie i efektywność czynników wytwórczych w przeciętnym gospodarstwie rolnym w regionach UE-25

Table 1. Average sizes of measures and indicators in individual Ward clusters being characteristic for engaged production factors in average agricultural farms in the EU-25 regions

Parametr	Grupa gospodarstw					Średnia
	Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3	Klasa 4	Klasa 5	
wielkość ekonomiczna	99,31	74,29	22,56	292,82	23,82	65,58
powierzchnia użytkowanych UR w ha	86,84	67,12	63,82	445,06	21,89	72,70
powierzchnia dodzierzawionych UR w ha	53,18	55,74	42,80	388,59	9,07	50,19
ugory rolnicze w ha	0,66	0,34	0,80	3,10	1,61	1,17
ziemia odłogowana w ha	2,84	3,04	0,67	16,14	0,59	2,30
lasy w ha	1,13	0,25	2,71	3,17	2,35	1,86
WDN/1 ESU	707,88	752,31	1114,91	655,68	1132,56	936,89
WDN/1 ha UR	861,69	927,73	416,34	500,36	2144,66	1331,44
dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego/1 ha UR	506,72	477,11	265,65	87,56	1335,54	800,27
dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego /1 ESU	448,05	453,55	712,12	-41,61	1338,86	829,32
nakłady pracy własnej FWU (nieopłacone członków rodzin, w osobach pełnozatrudnionych)	1,38	1,36	1,17	1,23	1,21	1,27
nakłady pracy najemnej AWU	0,44	0,68	1,33	7,95	0,24	0,86
nakłady pracy ogółem (AWU=osoby pełnozatrudnione 2200 h/rok)	1,82	2,03	2,50	9,19	1,46	2,13
wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną	30786,4	27776,4	8701,9	28546,3	17554,0	22158,0
dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną	23702,2	23382,3	8179,5	21116,0	17464,9	19030,2
produkcja ogółem (SE 131)/nakłady pracy ogółem	78892,2	60197,8	22397,8	72551,9	30326,5	49646,7
plon pszenicy w dt/ha	67,44	57,48	38,71	56,62	35,13	50,28
plon kukurydzy w dt/ha	81,99	87,19	63,29	62,20	86,08	80,86
obsada zwierząt w LU/ha	1,45	1,02	0,99	0,99	2,18	1,64
wydajność mleka w kg/krowę	7008,72	6264,68	5732,50	7704,65	5703,63	6292,93
produkcja roślinna do produkcji ogółem	0,36	0,72	0,54	0,43	0,60	0,52
zboża/produkcja roślinna	0,38	0,20	0,43	0,48	0,14	0,27
rośliny białkowe/produkcja roślinna	0,01	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01
uprawy energetyczne/produkcja roślinna	0,01	0,01	0,00	0,02	0,00	0,00
ziemniaki/produkcja roślinna	0,11	0,01	0,06	0,04	0,03	0,06
buraki cukrowe/produkcja roślinna	0,04	0,01	0,04	0,06	0,01	0,03
rośliny oleiste/produkcja roślinna	0,05	0,04	0,11	0,20	0,01	0,05
rośliny przemysłowe/produkcja roślinna	0,01	0,01	0,00	0,00	0,02	0,01
warzywa i kwiaty/produkcja roślinna	0,20	0,11	0,15	0,07	0,20	0,18

Tabela 1 c.d.

Table 1. continued

Parametr	Grupa gospodarstw					Średnia
	Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3	Klasa 4	Klasa 5	
owoce/produkcja roślinna	0,04	0,08	0,07	0,01	0,12	0,08
owoce cytrusowe/produkcja roślinna	0,00	0,02	0,00	0,00	0,03	0,02
wina i winogron/produkcja roślinna	0,03	0,49	0,04	0,00	0,18	0,13
oliwki i olej z oliwek/produkcja roślinna	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09	0,04
uprawy pastewne/produkcja roślinna	0,09	0,00	0,08	0,10	0,13	0,10
pozostałe/produkcja roślinna	0,04	0,02	0,02	0,02	0,04	0,03
produkcja zwierzęca/produkcja ogółem	0,58	0,24	0,41	0,41	0,37	0,43
mleko krowie i produkty z mleka krowiego/produkcja zwierzęca	0,47	0,30	0,34	0,59	0,30	0,37
wołowina i cielęcina/produkcja zwierzęca	0,24	0,33	0,10	0,13	0,21	0,21
wieprzowina/produkcja zwierzęca	0,17	0,08	0,28	0,23	0,15	0,17
owce i kozy/produkcja zwierzęca	0,03	0,09	0,02	0,01	0,11	0,07
mięso drobiowe/produkcja zwierzęca	0,03	0,06	0,18	0,02	0,03	0,05
jaja/produkcja zwierzęca	0,02	0,00	0,05	0,01	0,02	0,02
mleko owcze i kozie/produkcja zwierzęca	0,01	0,09	0,00	0,00	0,12	0,06
inne zwierzęta i produkty zwierzęce/produkcja zwierzęca	0,03	0,06	0,03	0,01	0,06	0,05
pozostała produkcja/produkcja ogółem	0,063	0,05	0,05	0,16	0,032	0,052
zużycie pośrednie/kosztów ogółem	0,67	0,59	0,70	0,60	0,67	0,66
koszty bezpośrednie/kosztów ogółem	0,38	0,25	0,44	0,31	0,45	0,40
koszty ogólnogospodarcze/kosztów ogółem	0,29	0,33	0,27	0,29	0,22	0,26
koszty amortyzacja/kosztów ogółem	0,18	0,18	0,14	0,13	0,18	0,17
koszty czynników zewnętrznych/kosztów ogółem	0,15	0,23	0,16	0,27	0,15	0,17
amortyzacja/WDB	0,32	0,28	0,25	0,35	0,18	0,25
koszt czynników zewnętrznych/WDB	0,28	0,34	0,32	0,66	0,15	0,25
dopłaty do działalności operacyjnej/dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	1,28	0,81	1,21	3,06	0,38	0,94
aktywa ogółem/1pełnozatrudnionego	356217	167782	59465	164147	179784	219540
aktywa ogółem/1 ha UR	75157,9	25616,0	2874,21	153821	85861,8	70146,9
aktywa ogółem/1 ESU	8767,33	4597,94	7583,11	4974,47	11565,8	9229,10
inwestycje netto/1pełnozatrudnionego	2489,76	-1085,07	931,22	1285,17	-1486,31	254,45
inwestycje netto/1 ha UR	63,72	-42,35	37,80	8,26	-174,56	-51,37
inwestycje netto/1 ESU	41,68	-28,91	215,01	-78,69	-94,98	-6,42

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Klasę trzecią stanowią gospodarstwa z większości krajów przyłączonych do UE w 2004 r., tj. regionów: polskich, węgierskich i będących pojedynczymi regionami Czech, Litwy, Łotwy i Estonii. Są to gospodarstwa o relatywnie niemałej powierzchni uprawianych gruntów, co nie idzie w parze z wielkością ekonomiczną, która pozostaje najniższa w UE. To zaś powoduje, że przeliczenie WDN jak i dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na jednostkę siły ekonomicznej plasuje gospodarstwa tejsze klasy na stosunkowo wysokiej pozycji. Nakłady pracy własnej pozostają na relatywnie najniższym poziomie spośród badanych klas, niemniej należy mieć świadomość, iż wewnątrz badanych zbiorowości występują także pewne odchylenia (np. w regionach polskich nakłady pracy własnej przekraczają 1,5 osoby pełnozatrudnionej na 1 ESU). Nieco odmiennie wygląda sytuacja w przypadku nakładów pracy najemnej, kształtujących się powyżej przeciętnej w regionach UE.⁵ Jednocześnie WDN oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną pozostają najniższe względem pozostałych klas, kształtując się na poziomie dwuipółkrotnie niższym aniżeli średnio w UE. Także produktywność pracy pozostaje na najniższym poziomie, stanowiącym około 45% przeciętnej. Na stosunkowo niskim poziomie kształtują się także plonowanie pszenicy i kukurydzy, obsada zwierząt na 1 ha UR oraz mleczność krów. Struktura produkcji roślinnej i zwierzęcej nie odbiega od średnich wartości w całej zbiorowości. W produkcji roślinnej dominuje zboże (43%), warzywa i kwiaty (15%) oraz rośliny oleiste (11%). W produkcji zwierzęcej najwięcej produkuje się mleka krowiego (34%), wieprzowiny (28%) i drobiu (18%). Koszty bezpośrednie oraz zużycie pośrednie w kosztach ogółem mają względnie wysoki udział w porównaniu do innych klas. Podobnie jak w klasie 1, dopłaty do działalności operacyjnej są wyższe aniżeli generowany dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego o 21%.⁶ Jednocześnie notuje się tu najniższy wskaźnik zaangażowania aktywów ogółem (w przeliczeniu na 1 ha UR oraz pełnozatrudnionego) oraz dodatni poziom inwestycji netto (w przeliczeniu na jednostkę odniesienia).

W najmniejszej z czwartej klasie skupiły się gospodarstwa z 5 charakterystycznych regionów północno-wschodnich Niemiec oraz Słowacji. To co wyraźnie je odróżnia od pozostałych klas, to wielkoobszarowy, relatywnie nakładochłonny sposób gospodarowania. Wielkość ekonomiczna przekracza średnią unijną blisko czteropółkrotnie, zaś powierzchnia użytkowanych UR blisko ośmiokrotnie. Tak wysokie zaangażowanie czynnika ziemi skutkuje jednakże względnie słabą jego efektywnością w przeliczeniu na ha UR czy też 1 ESU. W tej klasie gospodarstw mamy także do czynienia z najwyższymi nakładami pracy ogółem, czego wynikiem jest czteropółkrotnie większe niż przeciętnie zatrudnienie siły najemnej. Nie wpływa to negatywnie na efektywność pracy liczoną miarą WDN na osobę pełnozatrudnioną. Także produktywność pracy ogółem pozostaje na stosunkowo wysokim poziomie. Gospodarstwa te wyspecjalizowane są głównie w uprawach polowych, z których najwięcej uprawia się zbóż oraz roślin oleistych. W produkcji zwierzęcej dominuje produkcja mleka krowiego (59%), a następnie wieprzowiny (23%) oraz wołowiny i cielęciny (13%). Stosunkowo dużo, bo aż 16% ogółu produkcji zajmują pozostała produkcja. Kategorie kosztotwórcze, poza kosztami czynników

⁵ Można z pewnością powiedzieć, że nakłady pracy najemnej nie były czynnikiem determinującym przynależność do tej klasy, gdyż rozbieżności w ich poziomie są wydatne. W Polsce wielkość angażowanej pracy najemnej nie przekracza 0,25 osoby pełnozatrudnionej na gospodarstwo, zaś np. w Czechach wynosi aż 7,2.

⁶ Naturalnie także tutaj występują pewne rozbieżności, gdyż np. w regionach polskich udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie stanowi około 55%.

zewnętrznych kształtują się na poziomie nieznacznie poniżej wartości przeciętnych. Warty podkreślenia jest fakt, że w gospodarstwach tych dopłaty do działalności operacyjnej ponad trzykrotnie przekraczają generowane dochody. Dowodzi to, iż bez wspomnianego wsparcia istnienie tych wielkoobszarowych gospodarstw byłoby niemożliwe.

Klasę piątą, najliczniejszą, stanowią gospodarstwa regionów hiszpańskich, włoskich, portugalskich, greckich, Austrii, Malty, Cypru i Słowenii. Ich wyróżnikiem jest bardzo niska siła ekonomiczna, najniższa powierzchnia użytkowanych i dodzierżawionych UR, co ma pozytywny wpływ na względnie najwyższy poziom zarówno WDN jak i dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w przeliczeniu na jednostkę odniesienia). W gospodarstwach tych angażuje się stosunkowo niskie nakłady pracy, zwłaszcza najemnej. Mimo to WDN oraz dochód pozostają na poziomie niższym (średnio 15%) aniżeli przeciętnie w UE, co po części wynika ze stosunkowo niskiej produktywności pracy (zaledwie 60% średniej UE). Warto jednakże zauważyć, że w gospodarstwach tych notuje się względnie niski poziom plonowania pszenicy, a jednocześnie stosunkowo wysoką obsadę zwierząt na ha UR. Jeśli idzie o strukturę produkcji, to przeważa w niej produkcja roślinna (głównie warzywa i kwiaty oraz owoce i uprawy pastewne). W produkcji zwierzęcej, stanowiącej 1/3 produkcji ogółem, największy udział ma chów owiec i kóz, a także produkcja ich mleka i przetworów. Należy także odnotować, że stosunkowo nisko kształtują się koszty czynników zewnętrznych (co może mieć związek ze wspomnianym niskim wykorzystaniem pracy najemnej). Co interesujące, dopłaty do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowią niespełna 40%, przy 94% średniej w UE. Niestety, notuje się tu najniższy, ujemny strumień inwestycji netto, przy relatywnie wyższym niż przeciętnie poziomie aktywów (w przeliczeniu na jednostkę odniesienia).

Wnioski

- Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić co poniżej.
- Analiza poszczególnych czynników produkcji wskazuje, że możemy wskazać spośród badanych regionów UE-25 takie, w gospodarstwach których zaangażowanie oraz efektywność czynników produkcji jest bardzo podobna, a jednocześnie różniąca się względem pozostałych wyodrębnionych klas. Może być to efektem: zdywersyfikowanego rozwoju ogólnogospodarczego analizowanych regionów/krajów, różnorodnych warunków naturalnych (glebowo-klimatycznych), odmiennej kultury rolnej, czy też szerokiego wachlarza skutków oddziaływania WPR na rolnictwo analizowanych regionów.
  - Widzimy także, że bez względu na analizowany czynnik produkcji rysuje się wyraźny podział na regiony północy i południa Europy, a także krajów „starej” UE-12 oraz krajów przyjętych w ostatnich latach. Można postawić tezę, że wymienione wyżej czynniki stają się determinantami efektywności uzyskiwanej z zaangażowanych zasobów produkcyjnych.
  - Istnieje potrzeba bardziej szczegółowej oceny zróżnicowania gospodarstw rolnych w regionach UE, ale z uwzględnieniem ich wielkości ekonomicznej oraz typu produkcyjnego, co pozwoli poszerzyć i pogłębić dotychczasowe wnioski.

- Stanowić to może przesłankę dalszych badań nad skutecznością, a być może konieczną dywersyfikacją Wspólnej Polityki Rolnej na poziomie regionalnym.

Literatura

- Błażek M. [2000]: Regionalne uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich i gospodarstw rolnych. *Roczniki Naukowe Seria t. 2.*
- Chmieliński P [2006]: Regionalne zróżnicowanie w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce a efektywność wykorzystania środków wsparcia Wspólnej Polityki Rolnej. Studia i Monografie nr 138, IERiGŻ, Warszawa
- Chojnicki Z. [1999]: Region w ujęciu geograficzno-społecznym. [W:] Podstawy regionalizacji geograficznej. T. Czyż (red.). Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Farm Accountancy Data Network. [2009]. [Tryb dostępu:] http://ec.europa.eu/agriculture/rca/index_en.cfm. [Data odczytu: maj 2010].
- Gorzelać E. [1999]: Regionalne cechy rolnictwa i rynku żywnościowego w Polsce, *Roczniki Naukowe SERIA*, t. 1, z. 1.
- Harasim A. [2006]: Dobór wskaźników do oceny regionalnego zróżnicowania rolnictwa. Raporty IUNG-PIB nr 3.
- Heller J. [1999]: Regionalizacja obszarów wiejskich w Polsce. Studia i Monografie IERiGŻ, Warszawa.
- Heller J. [2000]: Metody regionalnego i lokalnego kształtowania obszarów wiejskich stosowane w Polsce. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* nr 1.
- Heller J. [2006]: Teoretyczne podstawy regionalizacji rolnictwa. [W:] Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty IUNG PIB nr 3.
- Igras J. [2006]: Regionalne zróżnicowanie stanu agrochemicznego gleb w Polsce. *Wiś Jutra* nr 6.
- Kopiński J. [2006]: Zróżnicowanie nawożenia jako miara intensywności produkcji roślinnej w regionach. *Wiś Jutra* nr 6.
- Krasowicz S., Kuś J. [2006]: Regionalne zróżnicowanie produkcji roślinnej w Polsce na tle warunków przyrodniczych i ekonomiczno-organizacyjnych. *Wiś Jutra* nr 6.
- Mroczek R. [1999]: Regionalne zróżnicowanie wyników produkcyjno-ekonomicznych w rolnictwie. *Roczniki Naukowe SERIA* t. 1, z. 1.
- Stanisz A. [2007]: Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA.PL na przykładach z medycyny. Tom 3. Analizy wielowymiarowe. Statsoft, Kraków.
- Zegar J. St. [2003]: Zróżnicowanie regionalne rolnictwa. GUS, Warszawa.